

растающим поколением. В годы Советской власти в республике национальные виды игр из-за потребностей классических видов спорта были смещены на второй план. По существовавшей тогда государственной политике, основное внимание было уделено спорту высших достижений, а массовым и оздоровительным, в том числе и национальным видам спорта, не придавали значения.

Ключевые слова: уроки физической культуры, национальные игры, характеристика, методы обучения.

Methods of teaching national games at physical education lessons of educational institutions

J. Dauren¹, K. Abdreimova², S. Shyrshykbayev¹, D. Sadykova¹, D. Tashkeev³

¹*Regional Social Innovation University (Shymkent, Kazakhstan)*

²*Abay Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)*

³*Eurasian Humanities Institute (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Abstract

The article gives a description of some features and the attitude of national sports of modern games to educational institutions. According to sociological studies, the attitude of people to these sports is clearly reflected and the knowledge generated through national values and wealth is closely interconnected by psychological and human factors. The importance of national physical culture and active sports - their focus satisfies not only the social needs of the people, but also improved from year to year by modern national features, is easily perceived by the younger generation. During the years of Soviet power in the republic, national types of games were shifted to the background due to the needs of classical sports. According to the then existing state policy, the main attention was paid to sports of the highest achievements, and they did not attach any importance to mass and health-improving, including national sports.

Key words: physical education lessons, national games, characteristics, teaching methods.

Редакцияға 20.02.2020 қабылданды

FT AXP 14.09.95.

К.С.САХАРБАЕВА

Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерватория

(Алматы, Қазақстан), karima5252@mail.ru; <https://doi.org/10.51889/2020-2.2077-6861.30>

ДӘСТҮРЛІ КҮЙШІ, ШЕБЕР – ЕДІГЕ НӘБИЕВТІҢ СИНКРЕТТІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

*«Домбыра – көшпелі елдің көне көз шежіресі,
көпті көрген қарияның көкірек күйі».*

А.Жұбанов.[1. II б]

Аңдатпа

Бұл мақалада «Қазақстанның орындаушылық өнері: ұлттық стиль мен дәстүрдің қоғамның ауысуындағы ролі» АР №05135997 ҚР БҒМ атты жоба аясында, Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» және «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласына орай қазақ күй өнерінің дамуы, сақталуының, жаңа дәуірлерге жалғасуының басты себептері қарастырылады. Сонымен бірге өткен ұлы бабаларымыздың бір бастарына қонған бірнеше қасиеттердің бүгінгі таңда жалғастығын сараптайды. Мұндай құндылықтардың жалғасуының алғы шарттары жанұя тәрбиесінен басталып, қоғамдағы бағыттардың аясында, тегінен берілген өнерді ұштай білетін біліктілікте, осы бағыттағы мамандармен байланыста болып, өзіндік ұстаным

қалыптастыра алатын ізденімпаздықта екенін сипаттайды. Дәстүрлі өнердегі осындай синкретті қасиетке ие, күйші Едіге Нәбиев үлгі ретінде алынып, автор осы саладағы жалғастыру, көбейту, дамыту мәселелерін алға тартады. Мақала жалпы өнертанушыларға, дәстүрлі өнерді зерттеуші ғалымдарға, магистранттарға, студенттерге арналған.

Түйін сөздер: ұлы даланың жеті қыры; халық мұрасы; күйші, шебер; дәстүрлі дыбыс; қағыс; үрдіс.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» жобасымен «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласында айтылғанындай «Өнер – халықтың рухани дүниесі, ең басты құндылық, ...адамның жер бетінде өмір сүруінің мән-мәнісін, келбетін, маңызын анықтайды», – дегеніндей бұл, ғасырлар бойы қалыптасқан халықтың болмысы, шежіресі, «ұлттық коды» [2, Б.1]. Тағыда Елбасының: «...замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білуі қажет. Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу», – дегеніндей қай елде, қай халықта да болмасын дана бірегей тұлғалар, данышпан қайраткерлер, сегіз қырлы, **бір сырлы дарындары олардың өнері** – солармен бірге өмір сүрген адамдардың және тарих жадында мәңгі сақталған [2, Б.1].

Қазақ халқы өнеріндегі ғасырлар бойына сақтаған сан қырлы рухани құндылықтар негізінің сындарлы саласының күрделі тармағы – музыка мәдениеті. Бұл орайда: «Мәдениеттің әр түрлі кезеңдері оның бірте-бірте дамуын көрсете келе, өткен дәуірдің мұрасы болып, келешектің қалыптасуында маңызды рөл атқарады» – деп ағылшын оқымыстысы, мәдениет танушы және этнограф Э.Тайлор айтқандай, біздің дәуірімізге көнеден жеткен «Саз-сарындар» өзінің эволюциялық жаңаруында ұлттық стильді сақтай, әр арнада дамып, әр туындының, композитордың, орындаушының ішкі дүние рухани байлығымен, музыкалық өнердің салалары болып қалыптасқан [3, Б.18]. Осы өнердің ерекше саласы «Ұлы даланың жеті қыры» тармағының көлемді саласы, қазақ халқының домбыра күйлері және аспап жасаушы шеберлері. Мұнда

олардың күй шығармашылық тілі, осыған байланысты күй құрылымдық табиғаты, музыкалық мәдениет деңгейі, білім және рухани дәрежесі т.б. көрініс табады. Бұл категориялардың бәрі заман мен адамның, қоғамның саяси әлеуметтік жағдайына орай дамып, халық арасынан шыққан таланттардың айналысқан қызметтері мен кәсіптеріне қарамай болашаққа жалғасады. Әр ұрпақ өзінің құндылықтарды қажетіне жарату, алға апару, үйрену, үйрету жүйесін жасайды.

Музыка мәдениетіндегі көне жәдігерлерді көз қарашығындай сақтап, өнер ғұмыр ұрпақты жаңа заманға бастаушы өткен мен бүгіннің және болашақтың «Алтын көпірі» қазақ өнерінің абызы, академик А.Қ.Жұбанов. Бүгінгі ұрпақ, ұлы бабаларымыз қалдырған асыл мұраның ұлағатын осы жолдан ұғып, жалғастыруда. Өйткені Қазақтың дәстүрлі күй өнері – «құймақұлақ» тәсілімен ауызша зердеге ұялап, жанұя мектебінде тыңдай жүріп-ақ, ата-мұра дәстүр ретінде бастарына қандай қиындық түсседе ғасырдан ғасырға жалғастырып отырған. Бұл жөнінде А.Жұбанов: «Қазақ халқы көз көрмеген көне заманның қиян түкпірінен бүгінгі жарқын күндерімізге жеткенше тарихтың не бір тар жол, тайғақ кешуін бастан кешірді. Бұл жолда ол ...даму тарихында үлкен дағдарысқа ұшырады, тоз-тоз болып көшпелі тұрмысқа, көшті; ...патша әкімдерінің адам айтқысыз қанауын көрді...» дей келе «солай бола тұрсада қотыр тайлаққа қазан-ошағы мен киіз күркесінің сынық шаңырағын артқан кедей әйелінің, бас бостандығы жоқ мұңлықтың қоштасуын, қой соңындағы қойшының, ауруды емдеген сымақ бақсының баршасының ішкі зарын ән- күйге салды.» деп, бар болмысын музыка мәдениетіне арқау еткенін айтып өткен [1, ББ.10-11].

Осындай бір Қазақ халқының басына

түскен нәубетті кезеңдерде ата-бабасы Бөкей ордасындағы күлдігінен еріксіз Ресей жеріне көшуге мәжбүр болып, елді аңсап жапа шекседе, шет жерде дәстүрлі өнерді жадында сақтаған атасы Нәбидің, әкесі Қуанғалидың санқырлы өнерін жалғастырушы, «сегіз қырлы, бір сырлы» деп халық тәмсілінде айтылғанындай халық арасынан шыққан таланттың бірі – Махамбет атындағы сыйлықтың, «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының «Құрметті профессоры», танымал күйші, домбыра жасаушы шебер, әнші, жыршы, өнер жанашыры, қоғам қайраткері – Нәбиев Едіге (Эдегем) Қуанғалиұлы қақында сөз етпекпіз. Әкесі Қуанғали татар молдасынан оқыған және малдәрігері мамандығын алған, сол елде қызмет етіп, кейін қоныстанған ауылының абызы атанған күйші, жыршы, шебер, шешен, емшілік қасиеті де бар, өнерлі адам болған. Едіге күйші, әкесінің көрегендігімен өнерліні айналасына жинап қалыптастырған жанұядағы тәрбиемен өнер жолына келген. Басқа елде ержетседе, бұрынғы және қазіргі күйші-орындаушылардың арасында салт-дәстүрімізді санасына саялатып, жадына тоқыған, қанынан берілген тектілікті салауатымен көркейткен, орындаушылығы дәстүрлілігімен ерекшеленетін және алған жоғары білімді мамандығы басқа болғанымен, өнер саласындағы бала күннен дарыған құштарлығымен жан-жақты бағытта ізденген, бір басына бірнеше өнерді қонақтатқан, даладағы ауылдың ұлы мектебінен нәр алған ол, өнегелі ұлылардың жалғасы.

Едіге Нәбиев, 1949 жылы сәуір айының 17-де Астрахань облысы, Қарабайлы ауданы, Басты ауылында дүниеге келген. Ол, 8-ші классты қазақша бітіргеннен кейін, бұрынғы Кеңестер Одағы Коммунистік партиясының Бас хатшысы Н.С.Хрущевтің «У нас не будет наций народностей – будет единый Советский народ» деген жалған ұранымен, ауылдағы қазақша мектептер жабылып, 1966 жылы Қарабайлы ауданы орталығында орта мектепті орысша тәмәмдайды. Мектепте оқып жүрген кезінен-ақ домбыра, гармонь,

жеті ішекті гитара тартып және спорттың да бірнеше түрімен айналысқан ол, ата-жұрты Орал қаласындағы пединституттың «Дене тәрбиесі» факультетіне түсіп, 1970 жылы бітіреді. Институтты үздік бітірген маманды Атырау облысы, қазіргі Құрманғазы (Теңіз) ауданының Ганюшкино ауылындағы Балалар спорт мектебінің директорлық қызметіне тағайындап, сол жерден Отан алдындағы борышын өтеуге Кеңес армиясы құрамына алынып, бұл уақытта да гитарамен күй орындаған. Кейін, бір жыл Астрахань облысында мамандығы бойынша қызмет атқарып, Алматы қаласының республикалық спорткомитетінде жұмысқа шақырылады. Өйткені ол, бұл қызметтеріне дейін де туған жеріндегі аудандық волейбол командасының капитаны, бала кезінде жеңіл атлетикадан ересектерге тиесілі спорт шебері нормативін орындаған, студент кезінде жеңіл атлетикадан Орал қаласының чемпионы болып танылған маман. Ширек ғасырдай осы мамандық бойынша жұмыс істеп, спортмектебі директоры, Қазақстан бойынша одақтық Олимпиадалық резерв жаттықтырушысы, әдіскері, Орал қаласының облыстық «Еңбек» спорт қоғамының, қалалық спорт комитетінің басшылық қызметтерін атқарған.

Жалпы біз, Едіге күйшіні өткен ғасырдың 1979-82 жылдарында Алматыдағы республикалық спорт комитетінде қызмет істеген кездерінен таныдық. Ол ауылдан шыққан өнерлі талант ретінде таныған Едіге Қуанғалиұлының Кеңестер одағы Республикалық спорткомитетінде Қазақстан бойынша Одақтық «Олимпиадалық резерв жаттықтырушысы-әдіскері» сынды өте жауапты қызметте болғанын енді біліп жүрміз. Әлеуметтік желіде Қазақстан Республикасы Президенті мұрағатындағы тарихи деректе 1980 жылы Мәскеу қаласында өткен XXII Олимпиада ойындарында Қазақ елі спортшыларының жоғары жетістікке жеткені, бас бапкер Е.Нәбиевтің атқарған кәсіби қызметі, Олимпиададағы жетістіктері үшін Қазақстан республикасы Кеңестер одағы Жоғарғы кеңесінің «Құрмет», Кеңестер одағы «Олимпиада» комитетінің де «Құрмет» грамоталарымен т.б. спорт

саласындағы марапаттары туралы деректер бар [4 ҚР Президенті Мұрағат сайты].

Елдің даңқын өнер мен спорт саласының таланттары шығарады десек, ол әріптестерімен бірге бір ғана Мәскеу олимпиадасындағы атқарған өлшеусіз еңбегімен елдің абройын асқақтатқан. Спортта үлкен өнер, «талант барлық салада талант»-дегендей бұл салада қаншама жетістіктерге жетіп, басшылық қызметте бола тұрсада, тегінен берілген өнер жанынан бір жырақтаған емес. Қандайша лауазымды қызметтер атқарсада ол, өнерден ешуақытта қол үзбеген. «Қазақ тілі» қоғамының құрамында көршілес облыстарға, Ресей жеріне бірнеше концерттерге қатысқан. Кейін Орал қаласындағы Х.Бөкеева атындағы Қазақ драма театрында жұмыс істеп, 2012 жылдан зейнеткерлік демалысқа шығып, жастайынан жан серігі болған домбыра жасау ісімен және айналысады арақідік сол өлкедегі күй кештерінде, теледидардағы хабарларға қатысып, «күй орындаушылық» өнерінде өзіндік қол таңбасымен танымал. Күйшілік біріншіден табиғаттан, тектен, қанмен келетін қасиет, екіншіден жанұя тәрбиесімен, үшіншіден көрген-естігенін ыждағатты ұштаумен дариды. Осы орайда дарынды бабаларымыздың Едіге күйші сынды «құймақұлақ» әдісімен күй қонақтатқан тек орындаушылық үрдіс бағытындағы талантты ұрпақ қалдыра алулары да көрегенділік салауаты дер едік.

Бүгінгі таңда кәсіби білімді, шебер күйшілердің көпшілігінің өнер жолына қалам тартқанда ойға түйгеніміз, олардың жан сезіміндегі күйдің мазмұн-мәнінде бел алып жатқан ауыл тұрмысының, халық болмысының негізінен сусындағандықтары, заманға қарай бейімделе тұрса да сол ілкі арқауды сақтағандықтарында болып отыр. Өн-күй, жыр-терме өнерінің ауызша жалғасуындағы даму үдерісінің басты функциясын халық арасынан Едіге сынды шыққан орындаушылар атқарды. Мұндай халық арасындағы күйші орындаушылар бір жақты болмаған, олар бірнеше өнерді қонақтатқан, әртүрлі бұйымдар, аспаптар шебері, зергер, атбегі, аңшы, шабандоз,

ақын-әнші, жыршы, жан-жақты (синкретті) дарындылық қасиеттері ие болғандығы өнер тарихынан мәлім. Бұл баяндаудың жосығы мақаланың мазмұн негізіндегі танымал күйші-әнші, домбыра жасаушы шебер, өнертанушы, қоғам қайраткері Едіге Қуанғалиұлы Нәбиевке тікелей қатысты.

Едіге күйші 4 жасынан әке өнерімен сусындап, туған ағасы Сыдиық, Бөкейлік атақты күйші әкесінің досы С.Мұхатов («Тесік тамақ Сабыр»), А.Жұбанов кездескен Қ.Жантілеуов, Ж.Айпақов, Ғ.Әлжанов сынды т.б. Сол елге барған талай дәулескерлердің алдын көрген, қолынан алған, ұнаған күйлерін әкесі жинаған күйтабақтардан да үйренген, осылайша талмай ізденіспен үлкен орындаушылық үрдістің жолына бет бұрған. Алматы қаласында болған жылдары қазіргі Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясына жиі бұратын. Кәсіби өнерлі, домбырашы-профессорлар – Қ.Мұхитов, Х.Тастановтардың, т.б. ұстаздардың сабақтарына, күй кештеріне де жиі қатысатын. Оның күйшілік қасиетін жоғары бағалаған консерваторияның сол кездегі ректоры, «Шығыс жұлдызы» Ғ.А.Жұбанова кәсіби білім алуға ұсыныс жасағанымен, ол уақытта арнайы музыкалық білімі жоқ таланттар 2 жылдық дайындық курсынан бастауға тура келетін. Тағы да оның әншілік өнеріне тәнті болған Ғ.Құрманғалиевтың қазіргі Ж.Елебеков атындағы «Эстрада-цирк» колледжіне шақыртуына, және кезекті концерттен тыңдаған, көрген кино мамандарымен Ш.Уәлиханов шығармашылығына арналған фильмге шақырылған. Күй өнерінің жолында талмай ізденіп, кәусәрін келтіре бағын ашып, бағасын асырып жүргенімен, республика жұртшылығы назарынан, біздің күйтанушылардың көз қырынан сырт қалған. Өнертанушы Т.Сафуллиннің: Едігенің болмыс-табиғатында өзін-өзі дәріптеу мүлде жоқ. Сондықтан ұлттық мұраның алтын көзі, бұлағы қолымызда тұрғанда барын алып қалу парызымыз», дегеніндей, біз 2018 жылдан бастап күйшімен тығыз байланыс орнаттық [5, Б.48]. Қос музыкалық оқу орнына да дәм тартпағанымен: «Бір күн бәрібір тірілер, Шындық күйған, шын өнер», – деп

Фариза ақын айтқандай, ол, қазіргі таңда дәстүрлі күйшілігімен кең танымал талант [6, Б.42].

2019 жылы 70 жылдық мерейтойына орай «Өрісті өнер өнегесі» атты кітабын, орындаушылық өнеріне CD альбомын шығарды. Күйшілігі, шеберлігі т.б. қырлары жөнінде мамандар пікірлерімен ақпарат беттеріндегі мәліметтерді жинақтадық. Күйшінің досы Қазақстанның халық әртісі Т.Шәмелов жергілікті журналист Қ.Құттымұратұлына берген сұхбатында: «Едіге, сенің консерватория оқымағаның қандай жақсы болды! Әйтпесе біз сияқты болып шығасың ғой. Сенде қазақтың дәстүрлі күй өнері сақталған, ешкімге еліктемейсің, сонымен мықтысың!», – деген екен [7, Б.49].

Тұяқберді күйші бұл тұста, бағзы күйшілердің табиғатын мансұқ еткен Едіге күйшідей еркіндік болмайтынын, нотамен үйренген күйшілердің шектеуге түсетінін, күй иірім-қайырымының есептеуге тәуелділігін, сол күй шыққан замандағы оқиғаны, болмысты елестете алмауларынан орын алатын жайттарды тілге тиек етсе керек. Құлақпен алған дәстүрлі күйшілердің музыкалық білімі бар домбырашылардан ерекшелігі күнтәртібінен түспейтін мәселе. Киелі күйдің қыр-сыры нотаға түгел түсе бермейді, әрі орындаушының шеберлігіне орай, оның саусақ сиқырына байланысты туындайтын дыбыс әуезі, қол қимылындағы қағыстық қалтарыстары да құлақпен келетін қасиет екені әмбеге аян. Тіпті техногенді замандағы компьютеріңіздің өзі, күйдің нотасын, күйшінің екі қолы арқылы болатын әдіс-амалдарын толық дыбыстандыра алмайды. Құлақпен бала кезден күй әуезін көкірегіне қонақтатқан күйшілердің артықшылық құпиясы, тыңдарманның аңсайтын ғажабы да осында, сондықтан бала кезден құлақпен домбыра үйретуді қолға алған жөн. Бұл жөнінде: «Едіге, ата күйшілік өнердің соңғы тұяғы, дәстүрлі өнердегі жан-жақты қасиетті дарыта, дамыта білген өнерпаз, өзі жасаған домбырамен әр күйдің бұрауын тауып, мұндай өткеннің құйылып жатқан қоңыр да қою дыбыстарымен күйді бір деммен тұтас оқиғалы

мүсін қып тұрғызатын шебер күйші сирек құбылыс. Дала ұлылығындағы құлақпен алу үрдісі, домбыра жасауды қоса меңгеру ендігі дәуірімізде бола қоймас, менің пайымдауымша Едіге осындай қасиеттердің соңы», – деп бүгінгі күні белгілі күйші, күйтанушы, Қазанғап мектебінің, бүкіл дәстүрлі орындаушылар өнерін тереңнен тізбелеп жүрген А.Райымбергенов айтқандай, Е.Нәбиев сынды халық арасында көнені көргендер, құлағына күй әуезін қонақтатқандар қатары қазіргі таңда өкінішке орай селдіреп қалды [5, Б.50].

Домбырасын аялай күйге еніп, дыбыс іздеу, әр күйдің мазмұнына байланысты бұрауын табу, оқыс қимылсыз, қызуқандылық танытпай, әсірелемей туынды оқиғасына орай дыбыс өру, екі қол координациясының жымдасқан жүйесімен тыңдарманды өзімен бірге алға жетектеу және алдымен күйдің мазмұнын дәстүрлі түрде әңгімелеп алу, Едіге күйшінің басты ерекшелігі. Едіге күйшінің шебер орындаушы ретінде басты ерекшелігі – оның мамырлаған қоңыр дыбыс әуезінде. Пернедегі сол қол қозғалысы көзге ілгісіз, алайда кейде солқылдаған, кейде сылаңдаған тап-таза дыбыс әуезі жүрек тербейді, күй мазмұнынан сыр сауады, бірақ оң қолындағы қағыс амплитудасы да көзге байқалмайды, құлаштаған қимыл да жоқ, дәстүрдің жұмбағы осында болса керек. Біздің пікірімізше, бұл бала күннен құлақпен алғанның және табиғаттан берілген таланттың нәтижесі екені сөзсіз. Оның домбырадан дыбыс іздеу үрдісінде жұмбақ сырлары көп, күй тыңдаған құлаққа бұрынғының көне сарыны, нағыз күйшілердің қол алысының қасиетімен мамырлаған қоңыр әуезі келеді. Белгілі күйші С.Шәкірәт: «Едіге әр мектепті өз дәстүрінде шебер орындайтын өте жақсы домбырашы ...сол мектептің саз-сілемін аудармай ұстанатындығы...», – десе [5, ББ.53-54].

Едігенің орындауындағы Қазанғаптың күйлерін А.Райымбергеновке тыңдатқанымызда: «...мынау Жәлекештің орындауындағы түрлемі ғой, дәл алған екен», – деген еді [5, ББ.55]. Осындай бағалаулардан кейін «Қазақстан-1» телеканалының «Ұлы дала

сазы» мегежобасына, Ықылас атындағы мұражай өткізген «Көнеден жеткен әуез», А.В.Затаевичтің 100 жылдығына арнайы шақыртылып және т.б. көптеген шараларда күйшілік өнері кең қанат жайды. Орындаушылық өнердегі жетістігінің басты ерекшелігі күйшінің аспабын өзі жасап алуында. «Егер де мал керек болса, қол өнер үйренбек керек. Мал жұтайды, өнер жұттаймайды. Алдау қоспай, адал еңбегін сатқан қол өнері – қазақтың әулиесі сол», – деп ұлы Абай айтқандай, қол өнері, шеберлік те тектен, қанмен келетін қасиет [8, Б.57].

Едіге Қуанғалиұлы өнерінің баршасын, оның ішінде осы бір ерекше домбыра жасау шеберлігін де әкеден мирас еткен. «Хас өнерпаздың бойына біткен сан түрлі өнеріне қоса, өтірікке, жалған атакқа, тәртіпсіздік пен қиянатқа әрдайым «мүлдем төзбеушілік» танытатын жан тазалығын, сөзіне беріктігі мен адалдығын ескергенде, «Сірә, ертедегі серілердің сарқыты осы Едіге ағамыздай

болар», – деп өнертанушы Н.Набиоллаұлы айтқандай, Едіге Қуанғалиұлының бірнеше өнердің тізгінін тел ұстауы нағыз дәстүр жалғастығы және құстың қос қанатындай әуелеген дауысты әншілігі, оның күйшілік дыбыс құдіретінің тылсым тұнған тұңғиығы десек артық айтқандық емес [9, Б.2].

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Ел тарихын білетін, бағалайтын және мақтан ететін халықтың болашағы зор болады леп сенемін. Өткенін мақтан тұтып, бүгінін нақты бағалай білу және болашаққа оң көзқарас таныту – еліміздің табысты болуының кепілі дегеніміз осы», – дегеніндей Е.Нәбиев сынды тұлғалар осы бағыттың көшбасылары, уақтылы табу, өнерлерін халық қадесіне жарату, осы саладағы мамандардың міндеті [10, Б.3].

Е.Нәбиевтің домбыра жасау қырларымен әншілік, жыршылық өнері және өнертанушылығы қырларын келесі мақалада жалғастырамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

- [1] Жұбанов А. Ғасырлар пернесі. – Алматы: Дайк-Пресс. 2002. – 317 б.
- [2] Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру /Егемен Қазақстан: 12.04.2018.
- [3] Тайлор Э. Первобытная культура. – М: Политиздат, 1989. – 572 б.
- [4] Взгляд в прошлое: Казахстанские спортсмены в составе олимпийских сборных СССР. ҚР президенті мұрағаты «inform.kz https://www.inform.kz/ru/vzglyad-v-proshloe-kazahstanskie-sportsmeny-v-sostave-olimpiyskih-sbornyh-sssr_a2932007» (21.03. 2019)
- [5] Сахарбаева К., Набиоллаұлы Н. Өрісті өнер өнегесі. – Алматы: Қазақ кітабы, 2019. – 320 б.
- [6] Оңғарсынова Ф. Дауа. – Алматы: Өнер, 1985. – 360 б.
- [7] Құттымұратұлы Қ. Домбыра қазақтың тарихын жазып шыққан аспап /Егемен Қазақстан, 19.06.2018. – 12 б.
- [8] Абай. Қара сөздер. Поэмалар. – Алматы: Атлас, 2001. – 127 б.
- [9] Набиоллаұлы Н. Сарай-Бату /Орал өңірі: 3.08.2017. – 10-11 бб.
- [10] Назарбаев Н. Ұлы даланың жеті қыры /Егемен Қазақстан. 22.11.2018.

References

- [1] Zhubanov A. Gasyrlar pernesi. – Almaty: Dajk-Press. 2002. – 317 b.
- [2] Nazarbaev N. Bolashakka bagdar: ruhani zhangyru /Egemen Kazakstan: 12.04.2018.
- [3] Tajlor E. Pervobytnaya kul'tura. – M: Politizdat, 1989. – 572 b.
- [4] Vzglyad v proshloe: Kazahstanskie sportsmeny v sostave olimpiyskih sbornyh SSSR. KR prezidenti muragaty «inform.kz https://www.inform.kz/ru/vzglyad-v-proshloe-kazahstanskie-sportsmeny-v-sostave-olimpiyskih-sbornyh-sssr_a2932007» (21.03. 2019)
- [5] Saharbaeva K., Nabiollauly N. Oristi oner onegesi. – Almaty: Kazak kitaby, 2019. – 320 b.
- [6] Ongarsynova F. Daua. – Almaty: Oner, 1985. – 360 b.
- [7] Kuttymuratuly K. Dombrya kazaktyn tarihyh zhazyp shykkan aspap /Egemen Kazakstan, 19.06.2018. – 12 b.
- [8] Abaj. Kara sozder. Poemalar. – Almaty: Atlas, 2001. – 127 b.

[9] Nabiollauly N. Saraj-Batu /Oral oniri: 3.08.2017. – 10-11 bb.

[10] Nazarbaev N. Uly dalanyn zheti kyry /Egemen Kazakstan: 22.11.2018.

Синкретическое творчество традиционного исполнителя, мастера – Едиге Набиева

К.С.Сахарбаева

*Казахская национальная консерватория имени Курмангазы
(Алматы, Казахстан)*

Аннотация

В данной статье рассматриваются основные причины развития, сохранения и преемственности казахского искусства в новую эпоху в рамках научного проекта МОН РК АР №05135997 «Исполнительское искусство Казахстана: национальный стиль, традиции и роль в трансформации общества» согласно программы Первого Президента РК Н.А.Назарбаева «Рухани жаңғыру: взгляд в будущее» и «Семь граней Великой степи». Также анализируют преемственность тех немногих качеств, которые были унаследованы от наших великих предков. Предпосылки для продолжения таких ценностей является семейное воспитание, формируется собственная позиция в обществе, в области художественных навыков, в общении со специалистами в этой области и в их стремлении к самоопределению. Кюйши Эдиге Набиев, обладающий сходными синкретическими свойствами в традиционном искусстве, считается образцом, и автор пропагандирует вопросы преемственности, воспроизводства и развития в этой области искусства. Статья предназначена для искусствоведов, научных исследователей традиционного искусства, магистрантов и студентов.

Ключевые слова: семь граней великой степи, народное достояние, кюйши, мастер, традиционный звук, кагыс, процесс.

The syncretic work of Edige Nabyev - a traditional performer, master

K.S.Sakharbaeva

*Kazakh National Conservatory named after Kurmangazy
(Almaty, Kazakhstan)*

Abstract

This article discusses the main reasons for the development, preservation and continuity of Kazakh art in the new era in the framework of the project «Performing Art of Kazakhstan: National Style, Traditions and Role in the Transformation of Society» AP №05135997 according to the program of the First President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev «Rukhany Zhangyru: a look into future» and Seven faces of the Great Steppe. It also analyzes the continuity of those few qualities that are transmitted to one of our great ancestors. The prerequisites for the continuation of such values are characterized by the fact that they begin with family education, towards societies, in the field of artistic skills, in communication with experts in this field and in their quest for self-determination. Kuyshi Edige Nabyev, who has similar syncretic properties in traditional art, is considered a model, and the authors propagate issues of continuity, reproduction and development in this area.

The article is intended for art historians, scientific researchers of traditional art, undergraduates and students.

Key words: seven facets of the great steppes, national wealth, kuishi, master, traditional sound, kagys, process.

Редакцияға 20.02.2020 қабылданды.